Пише: Момчило Зечевић
петак, 25 април 2008 22:27

(Дискусија на округлом столу у Заводу за проучавање културног развитка Србије, 9. 6. 2007)

У расправи коју данас водимо о књизи др Предрага Илића очигледно још увек преовлађују острашћени тонови који се преносе из претходних сучељавања исказаних у штампи.

Мислим да је крајње депласирано и некоректно оспоравати право тројици професионалних историчара, универзитетских професора, да као рецензенти имају свој став о Илићевој књизи, своје уверење о целисходности њеног објављивања, не само због струке којој припадају, већ и због народа коме желе да служе. Покушаји њихове дисквалификације које смо овде чули свакако више говоре о онима који их изричу, више су политикантске и демагошке нарави, него стручан став и пресуђивање. Нажалост, у таквој смо друштвеној клими и моралној рецесији данас да то и није више никакво чудо. Јавна реч често као да излази из јавне куће, а жута штампа и републичка скупштина су за то пример за углед. Закон о изједначавању партизана и четника који је она донела легитимни је позив на фалсификовање историје. У таквим околностима сваки покушај објективне интерпретације наше прошлости, који није по вољи владајућим снагама у нашем “демократском” друштву, а међу њима се налази и Српска православна црква, наилази на отпор, а често видимо и суров обрачун. Тако је и данас, као и у прошлим временима, тежак и трновит пут да слику о себи као народу и о свом идентитету извадимо из каљуге кривотворене историје, на којој почива.

Заиста нема смисла да од овде присутних црквених историчара са титулама магистара слушамо демагошке и политикантске дисквалификације аутора и рецензената књиге о којој говоримо. Уместо да своје примедбе и оспоравања темеље на историјским чињеницама, какав је основни ред и обичај у научним и стручним расправама, да нас увере у грешке и пропусте који су могуће учињени, они се баве прљањем саговорника, изрицањем тешких дисквалификација, доводећи у питање све: и личност и дело и време. Мисле да ће тиме оспорити истраживањем досегнуту истину, а задржати или прогурати неку своју, која се не ослања на историјске изворе. Баш учено и у јеванђеоском духу.

За аутора књиге мр Џомић каже: “Ја до појаве ове књиге никада нисам чуо за Предрага Илића.” Ако је тако, онда треба веровати да Илић као “дугогодишњи високи официр тајне комунистичке полиције задужен за Цркву”, и касније, у демократској влади ДОС-а,

2001–2004 године, као помоћник министра унутрашњих послова, и није био неки опаки "удбаш", јер би, у противном, за њега морао знати.

Невоља је у томе што црквени историчар и магистар В. Џомић никада није чуо за П. Илића као аутора књиге Ватикан и слом Југославије у Другом светском рату (1995), која је, иначе, успешно одбрањена докторска дисертација на Правном факултету у Београду. Међу стручњацима ова се књига, по свом значају, сврстава одмах иза дела В. Новака, Б. Петрановића и Д. Живојиновића о овој проблематици, пре свега по аргументованости и објективној анализи. Уваженом магистру очигледна некомпетентност нимало не смета да удара "пацке" редовним професорима, да их оптужује да су препоручили "књигу-плагијат", да "то што Илић није ни привирио у архив СПЦ", ту ману они нису уочили...; да као рецензенти не познају, тј. "нису пратили антисрпску историографију у окружењу", као и Илићев "псеудонаучни метод који је користио у књизи" итд., итд. Мр Џомића, при томе, посебно занима нестручност и дволичност академика, тј. мене, када истиче: "Академик Момчило Зечевић је, да подсетим, рецензент и академику Зорану Лакићу, који о патријарху и његовом страдању у концентрационом логору Дахау заправо пише сасвим супротно од П. Илића. Није добро да један рецензент, и то академик својим људским и стручним ауторитетом препоручи два дијаметрално супротна става у науци, што је изгледа нов приступ науци, а то се управо догодило академику Момчилу Зечевићу. Није добро, а није ни научно да рецензент једну књигу не прочита и пристане да буде рецензент, а другу да прочита, па и њој да буде рецензент!?" Каква дрскост, каква креационистичка истина! Они млади скојевци, за које сам увек био "четнички син", имали су више такта и стила када су ме нападали и гурали назад.

Ако ништа друго, мр Џомић би требало да зна да сам истраживања о СПЦ-у као млад магистар започео пре него што се он и родио, да сам докторирао на доминантно црквеној тематици – клерикализму Католичке цркве, да сам истраживао СПЦ у дијаспори и да се нисам даље бавио овом темом само зато што ми нису омогућена истраживања у архиву Светог синода СПЦ-а. Тешко би било из свега овог рећи да сам некомпетентан саговорник о историји СПЦ-а, иако, како каже уважени магистар, моја и Димићева рецензија Илићеве књиге, чије сам делове овде саопштио, "представља један стереотипни (да не кажемо полумртви) текст, какви се углавном пишу у комунистичкој литератури". Ето они јуче "четник", овај данас "партизан" – напред са науком у будућност и прогрес, брате Србине!

За овакву критичку "методологију", која је "неоркестрирано" примењена према Илићу, његовом педагошком и научном раду, а богме и према егзистенцији његовој и његове породице, још је боља илустрација паушалних оцена и површног приступа мр Џомића у вези са поменутом мојом рецензијом књиге академика З. Лакића. Мр Џомић ме оптужује

да Лакићеву књигу нисам читао, а рецензирао сам је, да сам, тако, потписао две супротне тврдње које износе Лакић и Илић о боравку патријарха Дожића у немачком заточеништву и у логору Дахау. Оцењујући Лакићеву студију "Гаврило Дожић на историјским раскршћима" (стр. 125–160), објављену у књизи Црногорске историјске теме , у Подгорици 2001. године, рекао сам за овог патријарха СПЦ-а да је највећи и најугледнији, што и сам Илић у својој књизи потврђује. Тада Лакић, као аутор, и ја, као рецензент, нисмо знали друге податке, осим оне познате, о дужини и околностима боравка патријарха у концентрационом логору Дахау. Илићева детаљна, аргументована и објективна истраживања објаснила су прецизно тај део Дожићеве биографије, о којој, иначе, има мало података у његовим
Мемоарима
. Године 2001. потписао сам рецензију књиге у којој се на свега две стране говори о Дожићевом немачком заробљеништву у Првом и Другом светском рату, према (не)знањима тога времена, а 2006. године са великим задовољством поздравио сам нова сазнања до којих је Илић дошао, и решио једну мистерију, белину у нашој историографији, до које је дошло из више разлога и стицајем бројних околности. Следио сам и подржао само основно правило историјске науке: непрестано трагање за историјском истином које, ипак, даје резултате који обогаћују наше сазнање. Потврђено је и овом приликом искуство да се научна историографија на дужи рок може изборити са лажним митовима и поред свих отпора, као што је био и овај жестоки обрачун са П. Илићем и његовом књигом.

Сва ова наша изнуђена спорења око Илића и његове књиге, кредибилитета њених рецензената, само скрећу пажњу са истраживачких резултата који су постигнути. Али она и опомињу да би се и многе друге белине из модерне историје СПЦ-а и српског народа, нарочито за период од почетка Другог светског рата до наших дана, морале наћи под лупом објективне и критичке анализе. Без тога ћемо се и даље међусобно оптуживати за зла која су чињена у револуционарном, грађанском и ослободилачком рату 1941–1945, за страдање цркава, за насилну атеизацију у социјалистичкој Југославији итд. Оптуживаћемо партизане да су у Словенији побили 200 свештеника СПЦ-а, као да су они, тада, тамо држали у рукама Свето писмо, или да би боље прошли они свештеници СПЦ-а из партизанских редова да су, којим случајем, победили четници, недићевци и љотићевци. Повратак патријарха Дожића на позив Тита у земљу 1946, проблем избора и рада патријарха Германа, улога Удружења православног свештенства, укључивање више од 70 одсто свештеника СПЦ-а у редове организација и институција тадашњег поретка, улога обавештајних служби у тадашњем расколу у СПЦ-у, сарадња свештеника са тим службама, као и многа друга питања о којима се упорно ћути, тек чекају своје историчаре. Слутим да им ни са једном од ових и сличних тема из историје цркве и њиховог односа са тадашњом државом неће бити лако. Исто тако, и цркве их неће лагодно примити и даље ће настојати да се о њима не сазна права истина. Једна капитална тема коју сам предлагао великодостојницима СПЦ-а, са насловом "Комунисти и СПЦ", под условом да је обради научна историографија, решила би многа отворена и значајна питања из наше историје друге половине 20. века. Без

једне такве теме ослоњене и на архивску грађу у поседу СПЦ-а, нема одговора на многа питања о којима се данас споримо и свађамо.

Као што примећујете, не помињем спорења око личности владике Николаја Велимировића, јер сматрам да је то једна посебна тема о којој тек треба расправљати. За крај сам оставио да одговорим мр Алексићу на његово рангирање квалитета рецензената, ко је бољи, а ко не ваља, ко му се допада, коме се чуди и сл. Тако може да дискутује у својој партији, као посланик у својој скупштини, па, можда, и са својим ђацима у Богословији. Али такво квалификовање и арбитрирање на једној научно-стручној расправи је, у најмању руку, неуобичајено и претенциозно. Не можемо сви бити истакнути стручњаци, научници, историчари поготову, јер је за досезање истакнутих позиција, нарочито у историографији, потребно време и дуго, дуго седење над папирима и књигама. Али нам зато не би требало ништа да смета да се држимо основног моралног начела на које позива данашњи, такође велики Патријарх наше Цркве: “Будимо људи...” Без поштовања овог начела, које подразумева превасходно уважавање истине, нема честитог и корисног дијалога ни у науци, ни у животу.